

УДК 331.105.6

Сазонець І. Л., д.е.н., професор, Тадеєва Н. В., аспірант
(Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне)

СИСТЕМА ІНСТИТУЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ МОДЕЛІ СОЦІАЛЬНОГО ПАРТНЕРСТВА

У статті розглянуто сутність понять «інститут», «формальні інститути», «неформальні інститути». Запропоновано класифікацію інститутів, що формують національну модель соціального партнерства. Проаналізовано сучасні напрями, особливості та тенденції розвитку інституційного забезпечення національної моделі соціального партнерства.

***Ключові слова:* інституція, інституційне забезпечення, класифікація інститутів, соціальне партнерство.**

Постановка проблеми. Держава як система інститутів має формувати та безпосередньо впливати на процес формування національної моделі соціального партнерства. Регулювання національної моделі соціального партнерства багато в чому визначається її інституційним забезпеченням, що являє собою систему правил, принципів, норм, установ і механізмів, які забезпечують розвиток соціальних концепцій розвитку суспільства. Державне регулювання формування системи національної моделі соціального партнерства в сучасних українських реаліях характеризується фрагментарністю, ресурсною незабезпеченістю та не дає очікуваних результатів, тому гостро постає питання аналізу формування системи інституційного забезпечення національної моделі соціального партнерства та визначення функцій інститутів, а також класифікація інституцій в системі державного регулювання.

Аналіз досліджень і публікацій. В економічній науці в розвиток теорії інституціоналізму вагомий внесок зробили закордонні вчені, а саме Чухно А., Леоненко П., Юхименко П., Ковбасюк Ю., Норт Д., Бергер П. Спробу класифікувати соціальні інститути та визначити їхні функції можна знайти в роботах українських вчених Базилевич В., Васіна А., Любохинець Л., Маслов А., Тілікіна Н. Вивченню інституційного середовища соціального партнерства присвячені праці зарубіжних науковців, таких як Матецька А., Фріман Р.

Невирішені раніше частини загальної проблеми. У деяких дослідженнях надано теоретичне обґрунтування процесів формування моделі соціального партнерства та організаційні аспекти взаємодії необхідних елементів [1]. Також варто виділи наукові розробки, присвячені дослі-

дження інституційного забезпечення формування соціального партнерства в Україні [2]. Дехто з науковців наводить узагальнені підходи до класифікації інститутів соціального партнерства та розглядає функції цих інститутів в межах державного управлінського впливу на систему соціального розвитку корпоративного сектору економіки [3]. Проте, не виділяється загальна класифікація інституцій, які формують національну модель соціального партнерства.

Постановка завдання. Метою статті є обґрунтування теоретико-методологічних засад формування і розвитку системи інституційного забезпечення національної моделі соціального партнерства.

Основні результати дослідження. Результати проведеного дослідження дають підстави стверджувати, що, інститути – це будь-які державні або громадські об'єднання, що встановлюють правила та норми взаємодії між усіма суб'єктами людських відносин.

За рівнем формальності інститути класифікують на формальні та неформальні. До формальних інститутів відносять державні структури національного та регіонального рівня, для виконання функцій яких створюються спеціальні організації – інституції. Такі інституції виконують законодавчі, виконавчі, правоохоронні та соціально-забезпечувальні функції [4; 5]. Неформальні інститути – це комплекс неформальних правил та норм, які виникли у суспільстві між людьми та не регулюються формальними законами. Такі інститути можна розглядати як наслідування знань, цінностей та інших чинників, які впливають та формують поведінку людини [4].

В умовах постійних трансформацій економіки формальні інститути зазвичай перебувають під впливом модифікацій і постійних змін, що характерні не тільки для організацій, які забезпечують формування національної моделі соціального партнерства, але й для нормативно-законодавчої бази. Проте неформальні інститути зберігають свою основу, встановлюючи норми і функції для формальних інститутів.

Інститут соціального партнерства складається із сукупності соціальних суб'єктів до яких відносять найманих працівників, роботодавців і державу. Функції соціальних партнерів виконують, як правило, представницькі органи: профспілки, об'єднання роботодавців, органи державного управління та місцевого самоврядування. Діяльність кожного із суб'єктів соціальних відносин має певні особливості, які впливають на виконання функцій партнерства і їх роль у цьому процесі.

Таким чином, можна сформувати певну класифікацію інститутів, які забезпечують формування національної моделі соціального партнерства (рисунок). Проте така класифікація є невичерпною і може бути змінена або доповнена будь-яким інститутом чи комплексом таких.

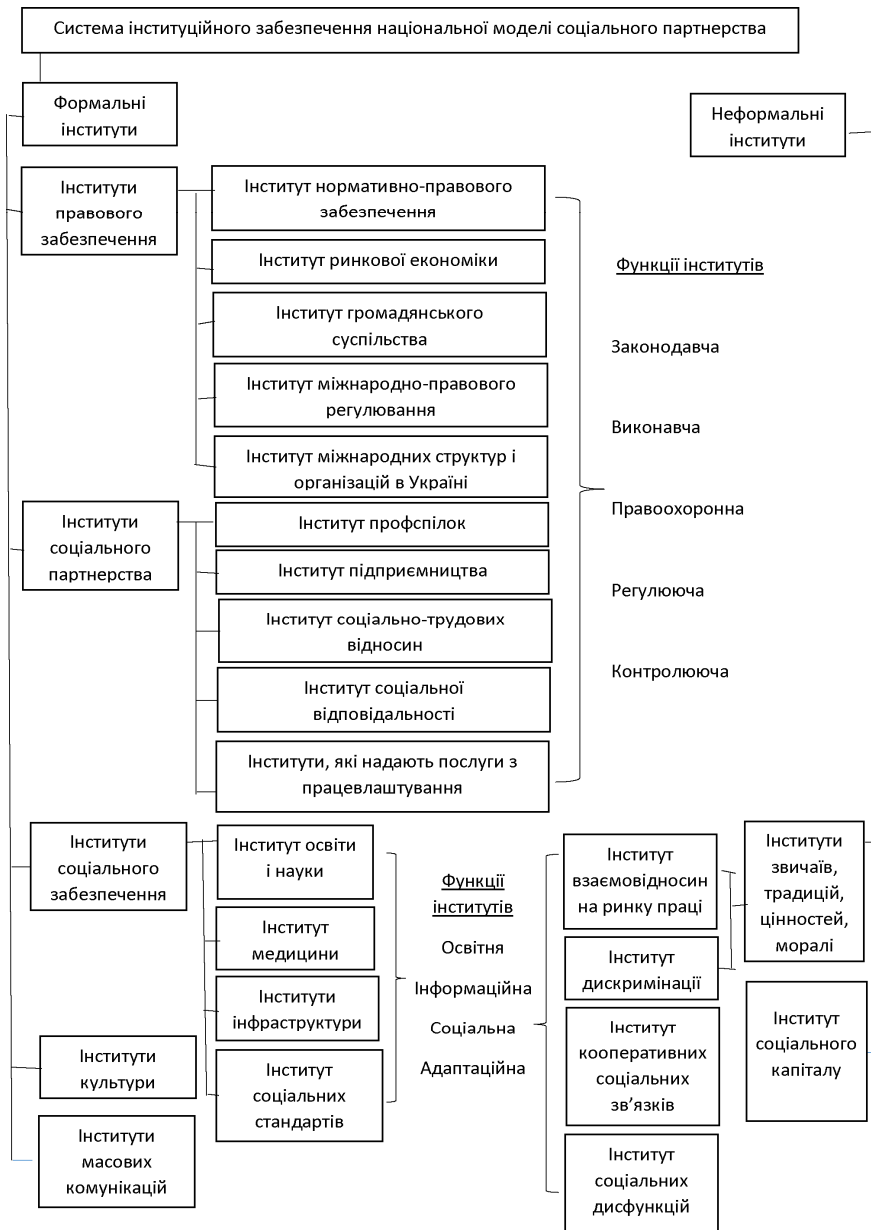

Рисунок. Система інституційного забезпечення національної моделі соціального партнерства (авторська розробка)

Інститут нормативно-правового забезпечення соціального партнерства передбачає створення необхідних нормативно-правових засад формування національної моделі соціального партнерства. Правовою основою соціального партнерства в Україні є національні законодавчі та нормативні акти, які регулюють соціально-трудові відносини. Підґрунтям зародження системи соціального партнерства в Україні стали Кодекс законів про працю, Декрет Кабінету Міністрів «Про оплату праці» (1992), Указ

Президента «Про національну раду соціального партнерства» (1993), Закон України «Про оплату праці» (1995), який передбачив дві сфери правового регулювання оплати праці – державну і договірну, Закон України «Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів)» (1998), утворена Указом Президента Національна служба посередництва і примирення (1998), Закон України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності» (1999), Закон України «Про організації роботодавців» (2001). Тривалий час у Верховній Раді України перебувають на розгляді проекти законів «Про соціальне партнерство», «Про трудові колективи», нова редакція Закону України «Про колективні договори і угоди». З метою підвищення ролі професійних спілок і організацій роботодавців та їх об'єднань у формуванні економічної та соціальної політики держави, дальшого розвитку соціального діалогу як одного з головних чинників забезпечення соціальної стабільності, розвитку громадянського суспільства, запобігання суспільним конфліктам було утворено Національну тристоронню соціально-економічну раду як консультативно-дорадчий орган. Співголовами Національної ради є представники від Кабінету Міністрів України, всеукраїнських професійних спілок та їх об'єднань, від всеукраїнських об'єднань організацій роботодавців. На галузевому і регіональному рівнях на паритетних засадах формуються тристоронні допоміжні органи із соціально-економічних питань для узгодженого вирішення проблем, що виникають у соціально-економічній сфері, стосуються прав та інтересів працівників і роботодавців.

В рамках інституту ринкової економіки, соціальне партнерство виконує функції регулювання різних аспектів трудових відносин, забезпечує розв'язання трудових спорів, конфліктів, суперечностей, сприяє злагоді в суспільстві. Завданням інституту ринкової економіки в національній моделі соціального партнерства має стати створення передумов її соціалізації, тобто підпорядкування економічних процесів інтересам розвитку людини [3, С. 4].

Інститут громадянського суспільства передбачає, що громадськість, суспільство і держава співпрацюють один з одним. Вважається самою оптимальною умовою дієвості таких відносин є відносна однорідність інтересів і ціннісних установок індивідів та соціальних груп.

Інститут міжнародно-правового регулювання передбачає приведення діючого законодавства України щодо соціального розвитку корпоративного сектору економіки у відповідність до європейських та міжнародних стандартів.

Інститут міжнародних структур і організацій в Україні представлено підрозділами Представництва Організації Об'єднаних Націй в Україні, Міжнародної організації праці та низкою інших організацій, які являють

собою ієрархію концептуально-топологічних компонентів і організаційно-правових інститутів, що відповідають нормам міжнародного трудового законодавства і є основними системоутворюючими факторами у створенні умов формування національної моделі соціального партнерства.

Одним із напрямів в галузі забезпечення соціального розвитку корпоративного сектору економіки України є система інститутів соціального партнерства. До основних інститутів соціального партнерства відносять профспілки, недержавні заклади сприяння зайнятості; кадрові та профспілкові служби господарюючих суб'єктів країни; організації роботодавців; громадські організації».

Серед інститутів забезпечення національної моделі соціального партнерства можна виділити інститут профспілок. Професійна спілка – це добровільна неприбуткова громадська організація, яка об'єднує громадян, пов'язаних спільними інтересами за родом їх професійної (трудової) діяльності (навчання). Метою діяльності профспілки є вираження, представлення інтересів і захист прав організацій – членів профспілок України, координація їхніх колективних дій, представництво і захист трудових, соціально-економічних прав та інтересів членів профспілок в органах державної влади й органах місцевого самоврядування, у стосунках з роботодавцями, їх організаціями і об'єднаннями, а також з іншими об'єднаннями громадян [6].

Інститут підприємництва в системі забезпечення соціального партнерства спрямований переважно на соціальні цілі, тобто це бізнес з прибутками, що йдуть переважно на саморозвиток, громадські справи чи вирішення соціальних проблем. Підприємництво повинно здійснюватися не просто в рамках укладання угод, а також в рамках посилення місцевої громади та вирішення соціальних проблем. Соціально орієнтовані суб'єкти підприємництва є привабливими для працівників, так як вони у рівній мірі володіють певними корпоративним правами. Працівники знають, що вони самі контролюють як витрачаються прибутки підприємства. Соціальне підприємництво також є привабливим і для клієнтів, так як вони отримують більше того, за що вони платять: додатковою вартістю є те, що клієнт знає, що частина прибутків соціального підприємництва буде використана на соціальні та екологічні цілі.

Діяльність інституту соціально-трудова відносин полягає в розвитку та вдосконаленні інфраструктури забезпечення системи соціального партнерства, організації економічних і правових заходів щодо забезпечення трудової зайнятості населення, надання правової підтримки, професійної підготовки й соціального захисту. Таку діяльність в Україні здійснює низка державних і недержавних інститутів, таких як: Комітет Верховної Ради України з питань прав людини, національних меншин і міжнародних відносин; Міністерство соціальної політики; Пенсійний фонд України та інші відомства.

В системі забезпечення соціального партнерства також виділяють інститути, які надають послуги з працевлаштування. До них відносяться установи та організації різних форм власності та господарювання: центри зайнятості державної служби зайнятості, кадрові та рекрутингові агентства, відділи із працевлаштування студентів у навчальних закладах, різноманітні громадські організації, молодіжні центри праці. Основною інституцією в сфері надання послуг із працевлаштування є Державна служба зайнятості України. Вона є централізованою системою державних установ, діяльність якої спрямовується та координується Міністерством соціальної політики України [7]. Служба надає послуги у сфері зайнятості населення, трудової міграції та соціального захисту від безробіття.

З метою розвитку й посилення процесів формування системи соціального партнерства в корпоративному секторі економіки потрібна активна участь інститутів соціального забезпечення, до них відносимо: інститут освіти та науки, інститут медицини, інститут інфраструктури та інститут соціальних стандартів.

У рамках формування системи інституційного забезпечення національної моделі соціального партнерства назріла необхідність посилення дієвості інституту соціальних стандартів, який має бути основою механізму узгодження інтересів і постійно перебувати в полі зору держави як інструмент управління, постачальників – як орієнтир для підвищення конкурентоспроможності, споживачів – для оцінки якості послуг, що їм надаються. Згідно з Державним класифікатором соціальних стандартів та нормативами, затвердженими наказом Міністерства праці та соціальної політики України № 293 від 17 червня 2002 р. [3], передбачено впровадження державних соціальних стандартів і нормативів у таких сферах: доходи населення; соціальне обслуговування; житлово-комунальне обслуговування; транспортне обслуговування та зв'язок; охорона здоров'я; забезпечення навчальними закладами; обслуговування закладами культури; обслуговування закладами фізичної культури та спорту; побутове обслуговування; торгівля та громадське харчування; соціальна робота з дітьми, молоддю та різними категоріями сімей.

В напрямі підвищення дієвості інституту соціальних стандартів необхідним є перехід від діючої в Україні системи мінімальних соціальних стандартів до раціональних соціальних стандартів, які б забезпечували системний підхід до вирішення соціальних проблем суспільства і були гарантією високого рівня життя певної якості, яке держава зобов'язується забезпечити громадянам у відповідні терміни. Однак впровадження нових соціальних стандартів у практику надання соціальних послуг відбувається доволі повільно. Забезпечення належного впливу соціальних стандартів на структуру трансформацію економіки в контексті її соціальної орієнтації

потребує впровадження якісно нових підходів до їх встановлення. Так, система стандартів соціальних послуг має формуватися з урахуванням показників якості життя тих, хто їх отримує, встановлювати вимоги до якості та умов надання послуг.

Інститути культури спрямовані на формування та поширення матеріальних і духовних цінностей, які забезпечують реалізацію потреб і соціальних інтересів людини. Культура як соціальний інститут реалізує свою діяльність через творчу функцію, функцію накопичення, збереження, передачі знань, вмінь, норм поведінки, ціннісно-нормативну функцію, комунікативну функцію, світоглядну функцію, адаптаційну функцію та функцію соціального контролю [8]. Ці функції сприяють процесу інтеграції людини у нове соціально-культурне середовище та активізують процес прийняття нових звичаїв, форм поведінки. Цей інститут поєднує у собі інститути дозвілля та відпочинку, які включають кінотеатри, бібліотеки, театри, клуби, музеї, виставкові зали, картині галереї тощо.

Інститути масових комунікацій підвищують інформаційну культуру населення, зміцнюють норми суспільної моралі, впливають на формування цивілізаційної системи цінностей через значну кількість джерел до широкого кола громадян. Вплив цього інституту здійснюється через спеціальні засоби: телебачення, радіомовлення, друкарську продукцію, Інтернет тощо. Інститути масових комунікацій, перш за все, виконують інформаційну функцію, а також освітню, соціальну та адаптаційну функції.

Значну роль у формуванні національної моделі соціального партнерства здійснюють неформальні інститути. Ці інститути формують морально-етичні цінності, звичаї, переконання, табу, традиції, моральні та етичні норми, відображаючи загальний цивілізаційно-культурний рівень індивідів та суспільства в цілому. Серед основних неформальних інститутів можна виділити: інститути звичаїв, традицій, цінностей, моралі та соціального капіталу. Ці інститути, на відміну від формальних, створювалися протягом багатьох років.

Висновки. Подальше дослідження інституційного забезпечення національної моделі соціального партнерства потребує комплексного та системного підходу, вдосконалення його правових, організаційних і економічних основ, відповідного рівня розвитку суспільства, пошуку оптимальних моделей соціального партнерства, механізму соціальної взаємодії партнерів – держави, роботодавців, профспілок та найманих працівників. При цьому національна модель соціального партнерства може ефективно функціонувати тільки за умов економічного розвитку, так як є атрибутом демократичних перетворень країни. Дієвість соціального партнерства зростає тоді, коли держава проводить активну соціальну політику в інтересах більшості населення, коли розвиненими є консенсусні форми демократії та інститути громадянського суспільства, що забезпечують представницт-

во інтересів різних соціальних груп, коли організації найманих працівників мають достатню силу і користуються належним авторитетом у суспільстві.

1. Любохинець Л. С. Соціальне партнерство як інструмент регулювання соціально-трудовій відносин в Україні / Л. С. Любохинець // Теоретичні та прикладні питання економіки : зб. наук. пр. / за заг. ред. проф. Єханурова Ю. І., Шегди А. В. – К. : Київський університет, 2013. – Вип. 28, т. 1. – С. 262–270 2. Колосок А. М. Інституційне забезпечення соціального партнерства / А. М. Колосок // Актуальні проблеми економіки : науковий економічний журнал / Національна академія управління. – Київ, 2009. – № 10 (100). – С. 74–79. 3. Васіна А. Формування інституційного забезпечення структурної трансформації національної економіки з орієнтацією на задоволення потреб соціального розвитку / А. Васіна // Вісник Тернопільського національного економічного університету. – Тернопіль : ТНЕУ, 2013. – Вип. 1. – С. 33–44. 4. Чухно А. А. Інституціонально-інформаційна економіка: підручник / А. А. Чухно, П. М. Леоненко, П. І. Юхименко; за ред. А. А. Чухна. – К. : Знання, 2010. – 688 с. 5. Ковбасюк Ю. В. Державна служба : підручник у 2 т. / под ред. Ю. В. Ковбасюк. – Одеса : НАДУ, 2012. – Т. 1. – 372 с. 6. Федерація професійних спілок України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.fpsu.org.ua. 7. Про затвердження Положення про державну службу зайнятості [Електронний ресурс] : Наказ Міністерства соціальної політики від 20.01.2015 № 41. – Режим доступу: URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0141-15>. 8. Матецкая А. В. Социология культуры : учеб. пос. / А. В. Матецкая. – Ростов-на-Дону : Феникс, 2006. – 260 с.

Рецензент: д.е.н., професор Савіна Н. Б.(НУВГП)

**Sazonets I. L., Doctor of Economics, Professor, Tadeieva N. V.,
Post-graduate Student** (National University of Water and Environmental
Engineering, Rivne)

INSTITUTIONAL PROVIDING SYSTEMS OF SOCIAL PARTNERSHIP NATIONAL MODEL

In the article the essence of the notion "institution", "formal institutions", "informal institutions". The to propose classification of institutes that form the national model of social partnership. Analyzes current trends, characteristics and trends development of institutional providing national model of social partnership.

Keywords: institution, institutional providing, classification of institutes, social partnership.

Сазонец И. Л., д.э.н., профессор, Тадеева Н. В., аспирант
(Национальный университет водного хозяйства и природопользования,
г. Ровно)

СИСТЕМЫ ИНСТИТУЦИОННОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ НАЦИОНАЛЬНОЙ МОДЕЛИ СОЦИАЛЬНОГО ПАРТНЕРСТВА

В статье рассмотрена сущность понятий «институт», «формальные институты», «неформальные институты». Предложена классификация институтов, формирующих национальную модель социального партнерства. Проанализированы современные направления, особенности и тенденции развития институционального обеспечения национальной модели социального партнерства.

***Ключевые слова:* институт, институциональное обеспечение, классификация институтов, социальное партнерство.**
